

#02 Soorten van de Habitatrictlijn

Luc De Bruyn, Desiré Paelinckx

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

#02

- ❑ **De staat van instandhouding is zeer ongunstig voor 22 van de soorten van de Habitatrictlijn, matig ongunstig voor 12 soorten, gunstig voor 16. Voor negen soorten zijn er onvoldoende gegevens.**
- ❑ **Er zijn soortbeschermingsplannen opgesteld voor 24 soorten. Zeven daarvan worden momenteel uitgevoerd of zijn net opgestart. Voor vier soorten worden acties ondernomen zonder dat er een soortbeschermingsplan is opgesteld.**
- ❑ **Waterverontreiniging en vermessing zijn de verstoringsfactoren die voor de meeste soorten als een bedreiging vermeld worden.**

I	De staat van instandhouding van de soorten van Europees belang
---	---

In juni 2007 maakten de EU-lidstaten hun eerste zesjaarlijkse rapportering in het kader van de EU-Habitatrictlijn¹ over aan Europa (artikel 17 van de Habitatrictlijn). De rapportering omvat zowel de Bijlage II-, Bijlage IV- als Bijlage V-soorten die in de lidstaat voorkomen. De rapportering houdt onder meer in dat er per soort van de richtlijn een staat van instandhouding wordt aangegeven op niveau van de biogeografische regio's binnen de lidstaten. Daarbij eist de EU een rapportering over het hele grondgebied, zowel binnen als buiten de Habitatrictlijngebieden.

Het doel van de zesjaarlijkse rapportering is de opvolging van de implementatie van de Habitatrictlijn en het succes ervan op te volgen op schaal van de volledige EU. Mocht uit de rapportering op termijn blijken dat de implementatie van de richtlijn de achteruitgang van de soorten niet of onvoldoende kan ombuigen in een positieve trend dan kan dat leiden tot een bijsturing van de richtlijn. De EU heeft volgende punten voor ogen met de rapportering 2007:

- ❑ Een eerste poging om die staat van instandhouding en de daarbijhorende aspecten op een EU-

¹ Richtlijn 92/43/EEG van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PB L 206 van 22/7/1992)

schaal te bundelen (opstellen referentiekader).

- Het trachten te evalueren van reeds waargenomen wijzigingen (positieve of negatieve trends) t.o.v. het tijdstip van het van kracht worden van de Habitatrichtlijn (1994). Dat gebeurt zowel op het niveau van de lidstaten als op het niveau van de EU. Er wordt ook gezocht naar mogelijke verklaringen.

De toestandsbeschrijving in dit hoofdstuk is gebaseerd op het rapport dat België afgeleverd heeft aan Europa voor de Belgische Atlantische regio (België ten noorden van Samber en Maas) [150]. Gezien er geen verschil is tussen het Vlaamse en Waalse deel van de regio konden de bevindingen overgenomen worden van dat rapport. Een gedetailleerde rapportering van de habitats en een meer gedetailleerde beschrijving van de gebruikte methoden, kan worden gevonden in het Atlantische rapport [150].

01 Toestand

In totaal komen momenteel 59 soorten van de Habitatrichtlijn in Vlaanderen voor (tabel 2.1). 26 andere soorten werden reeds als verdwenen beschouwd voor 1994 (tabel 2.2) [55]. Van enkele soorten (lynx, zeeprrik) zijn slechts één of enkele toevallige waarnemingen bekend en weet men niet of ze populaties hebben in Vlaanderen. Zij worden niet verder behandeld in dit hoofdstuk. De 59 soorten kunnen ruwweg in drie grote ecologische groepen verdeeld worden. De terrestrische soorten, de aquatische soorten en de semi-aquatische soorten. Deze laatste groep omvat zowel soorten die aquatische en terrestrische habitats nodig hebben voor hun verschillende ontwikkelingsstadia (bv. libellen met aquatische larven en terrestrische adulten) als soorten die beide habitats gebruiken (bv. otter). Een gedetailleerde rapportering van deze soorten en een meer gedetailleerde beschrijving van de gebruikte methoden kan worden gevonden in het Atlantische Habitatrichtlijnrapport [150].

Bijlage II-soorten	wolf, Europese nerts, Europese Atlantische steur, elft, houting, geelbuikvuurpad, pimpernelblauwtje, moerasparelmoervlinder, gestreepte waterroofkever, brede geelgerande waterroofkever, heldenbok, merkuurwaterjuffer, bronslibel, stevige stroommossel, zware dreps, kleine maanvaren
Bijlage IV-soorten	Europese nerts, geelbuikvuurpad, sierlijke witsnuitlibel, Europese Atlantische steur, houting, bronslibel, pimpernelblauwtje, zilverstreephooibeestje, gestreepte waterroofkever, brede geelgerande waterroofkever, heldenbok, Bataafse stroommossel, zomerschroeforchis
Bijlage V-soorten	elft, grote marene, vlagzalm, medicinale bloedzuiger, Europese rivierkreeft, valkruid

Tabel 2.2: Soorten van de Habitatrichtlijn die momenteel als verdwenen beschouwd worden in Vlaanderen [brongegevens: 150].

Tabel 2.1: Overzichtstabel van de beoordeling van de soorten [brongegevens: 150].

Legende

A Aquatisch

S Semi-aquatisch

T Terrestrisch

■ Gunstig

■ Matig ongunstig

■ Zeer ongunstig

■ Onbekend

Soortengroep	Soort	Ecologische groep	Bijlage			Areal	Populatie	Habitat	Toekomst	Globaal
			II	IV	V					
Amfibieën	Boomkikker	S		●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Bruine kikker	S			●	■	■	■	■	■
Amfibieën	Groene kikker	S			●	■	■	■	■	■
Amfibieën	Heikikker	S		●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Kamsalamander	S	●	●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Knoflookpad	S		●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Meerkikker	S			●	■	■	■	■	■
Amfibieën	Poelkikker	S		●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Rugstreeppad	S		●		■	■	■	■	■
Amfibieën	Vroedmeesterpad	S		●		■	■	■	■	■
Hogere planten	Drijvende waterweegbree	A	●			■	■	■	■	■
Hogere planten	Groenknolorchis	T	●			■	■	■	■	■
Hogere planten	Kruipend moerasscherm	T	●			■	■	■	■	■
Hogere planten	Wolfsklauwen	T			●	■	■	■	■	■
Insecten - kevers	Vliegend hert	T	●			■	■	■	■	■
Insecten - libellen	Gevlekte witsnuitlibel	S	●	●		■	■	■	■	■
Insecten - libellen	Rivierrombout	S		●		■	■	■	■	■
Insecten - vlinders	Spaanse vlag	T	●			■	■	■	■	■
Korstmossen	Rendiermos	T			●	■	■	■	■	■
Mossen	Geel schorpioenmos	T	●			■	■	■	■	■
Mossen	Kussentjesmos	T			●	■	■	■	■	■
Mossen	Veenmos	T			●	■	■	■	■	■
Reptielen	Gladder slang	T		●		■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Barbeel	A			●	■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Beekprik	A	●			■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Bittervoorn	A	●			■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Fint	A			●	■	■	■	■	■

#02

Soortengroep	Soort	Ecologische groep	Bijlage			Areaal	Populatie	Habitat	Toekomst	Globaal
			II	IV	V					
Vissen & rondbekken	Grote modderkruiper	A	●			■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Kleine modderkruiper	A	●			■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Rivierdonderpad	A	●			■	■	■	■	■
Vissen & rondbekken	Rivierprik	A	●	●	●	■	■	■	■	■
Weekdieren	Nauwe korfslak	S	●			■	■	■	■	■
Weekdieren	Platte schijfhoorn	A	●			■	■	■	■	■
Weekdieren	Wijngaardslak	T			●	■	■	■	■	■
Weekdieren	Zeggekorfslak	S	●			■	■	■	■	■
Zoogdieren	Bever	S	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren	Boommarter	T			●	■	■	■	■	■
Zoogdieren	Bunzing	T			●	■	■	■	■	■
Zoogdieren	Hamster	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren	Hazelmuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren	Otter	S	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Baardvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Bechsteins vleermuis	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Bosvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Brandt's vleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Dwergvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Franjestaart	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Grijze grootoorvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Grootoorvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Grote hoefijzerneus	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Ingekorven vleermuis	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Laatvlieger	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Meervleermuis	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Mopsvleermuis	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Rosse vleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Ruige dwergvleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Tweekelurige vleermuis	T		●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Vale vleermuis	T	●	●		■	■	■	■	■
Zoogdieren - vleermuizen	Watervleermuis	T		●		■	■	■	■	■

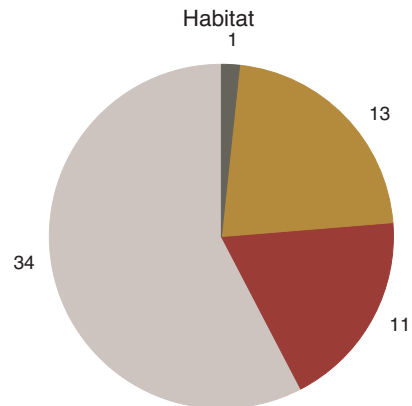
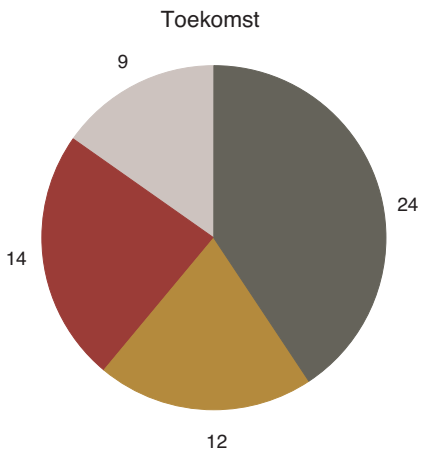
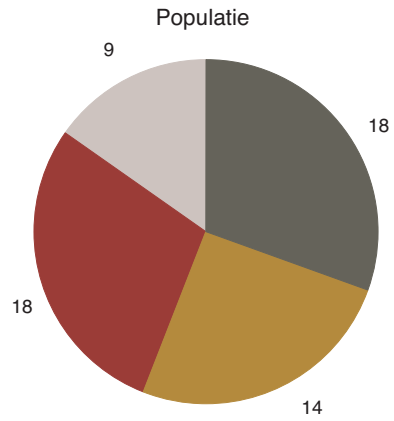
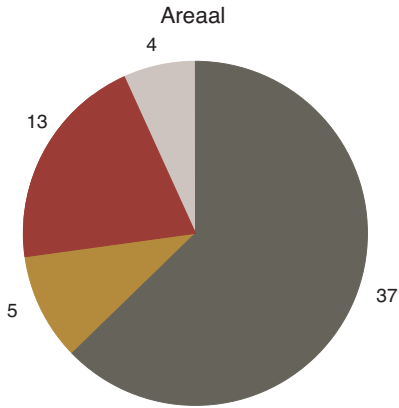
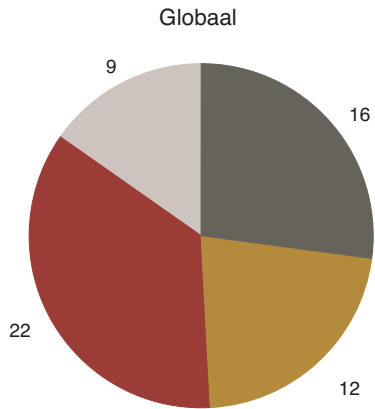
1.1 2010-indicator: staat van instandhouding van de soorten van Europees belang

De staat van instandhouding van de soorten van de Habitatrichtlijn wordt geëvalueerd op basis van vier criteria, namelijk de populaties van de soort, het areaal, de habitat en de vooruitzichten. De staat van instandhouding van de soorten wordt geklasseerd als gunstig, matig ongunstig of zeer ongunstig [76]. De criteria voor die scores zijn samengebracht in tabel 2.3.

Tabel 2.3: Criteria gehanteerd voor de beoordeling van de staat van instandhouding voor de soorten van de Habitatrichtlijn [bron: 76].

STAAT VAN INSTANDHOUDING				
	Gunstig	Matig ongunstig	Zeer ongunstig	Onbekend
Populatie	Populatie groter dan of gelijk aan de referentiepopulatie voor gunstige staat EN voortplanting, sterfte en leeftijdsopbouw niet slechter dan normaal	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Populatieafname >1% per jaar EN lager dan de referentiepopulatie OF populatie >25% lager dan referentiepopulatie OF voortplanting, sterfte en leeftijdsopbouw slechter dan normaal	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Areaal	Areaal stabiel of toenemend EN niet kleiner dan het referentieareaal voor gunstige staat	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Areaalverlies >1% per jaar OF areaal >10% kleiner dan referentieareaal voor gunstige staat	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Habitat	Leefgebied is voldoende groot (of stabiel of toenemend) EN de kwaliteit is geschikt voor het lange termijn voortbestaan van de soort	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Leefgebied is duidelijk onvoldoende groot OF de kwaliteit is duidelijk ongeschikt voor het op lange termijn voortbestaan van de soort	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Toekomstperspectief	De vooruitzichten zijn uitstekend of goed; de belangrijkste bedreigingen zijn niet wezenlijk; de soort zal op lange termijn levensvatbaar zijn	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Sterke negatieve invloed van bedreiging op de soort; slechte vooruitzichten; levensvatbaarheid op lange termijn in gevaar	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Globale beoordeling	Alles 'gunstig' of drie 'gunstig' en één 'onbekend'	Eén of meer 'matig ongunstig', maar geen 'zeer ongunstig'	Eén of meer 'zeer ongunstig'	Twee of meer 'onbekend', gecombineerd met alleen 'gunstig'

Figuur 2.1: Synthese van de beoordeling van de soorten van de Habitatrichtlijn. Aantal soorten per staat van instandhouding [brongegevens: 150].

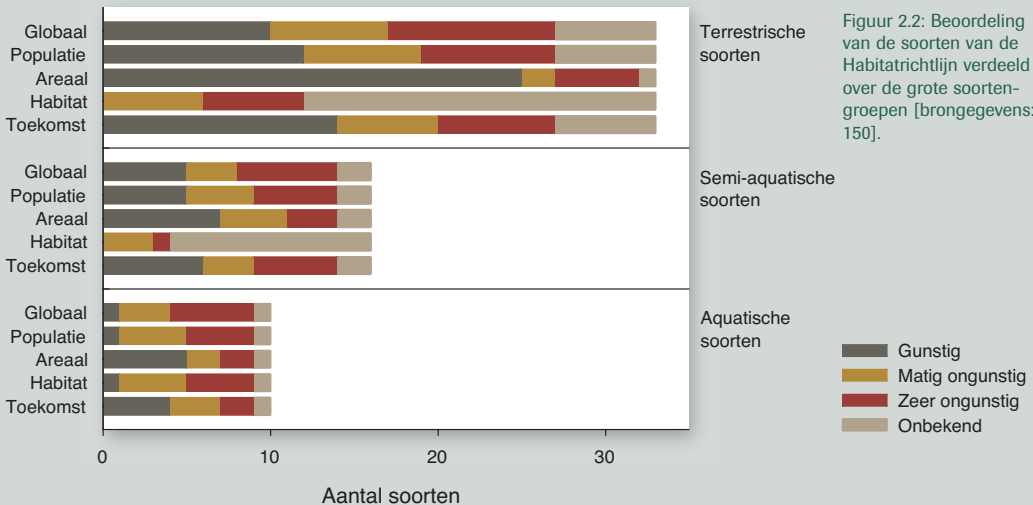
Globale evaluatie

Iets meer dan een kwart van de soorten (16 soorten, 27 %) wordt gunstig geëvalueerd voor de globale eind-evaluatie (figuur 2.1). Voor 12 soorten (22 %) is de globale score matig ongunstig en voor 22 soorten (36 %) is die zeer ongunstig. Voor negen soorten waren er onvoldoende gegevens om tot een globale evaluatie te komen. De globale evaluatie is relatief gezien het slechtst voor aquatische soorten waar slechts één soort van de 10 gunstig scoort (figuur 2.2). Dat is vooral een gevolg van de ongunstige evaluatie van de habitats van de soorten en de populaties.

Belangrijk voor de evaluatie van de populatie en het areaal van de soort zijn de referentiepopulatie en referentieareaal. De referentiepopulatie en referentieareaal zijn de populatie / het areaal minimaal nodig om de langetermijnlevensvatbaarheid van de soort te garanderen [76]. Ze dienen alle populaties/oppervlakten te omvatten noodzakelijk voor het herstel en de ontwikkeling van die soorten waarvoor de actuele populaties of het actuele areaal onvoldoende zijn. Voorwaarde is dat de referentiepopulatie en het referentieareaal op zijn minst even groot zijn als die aanwezig op het ogenblik dat de Habitatrichtlijn in de lidstaat van kracht werd. Vermits praktisch voor geen enkele soort de referentiepopulatie gekend is en gegevens omtrent reproductie, mortaliteit en ouderdomsstructuur ontbreken, is de beoordeling van de actuele populatie meestal gebaseerd op een expertenoordeel.

#02

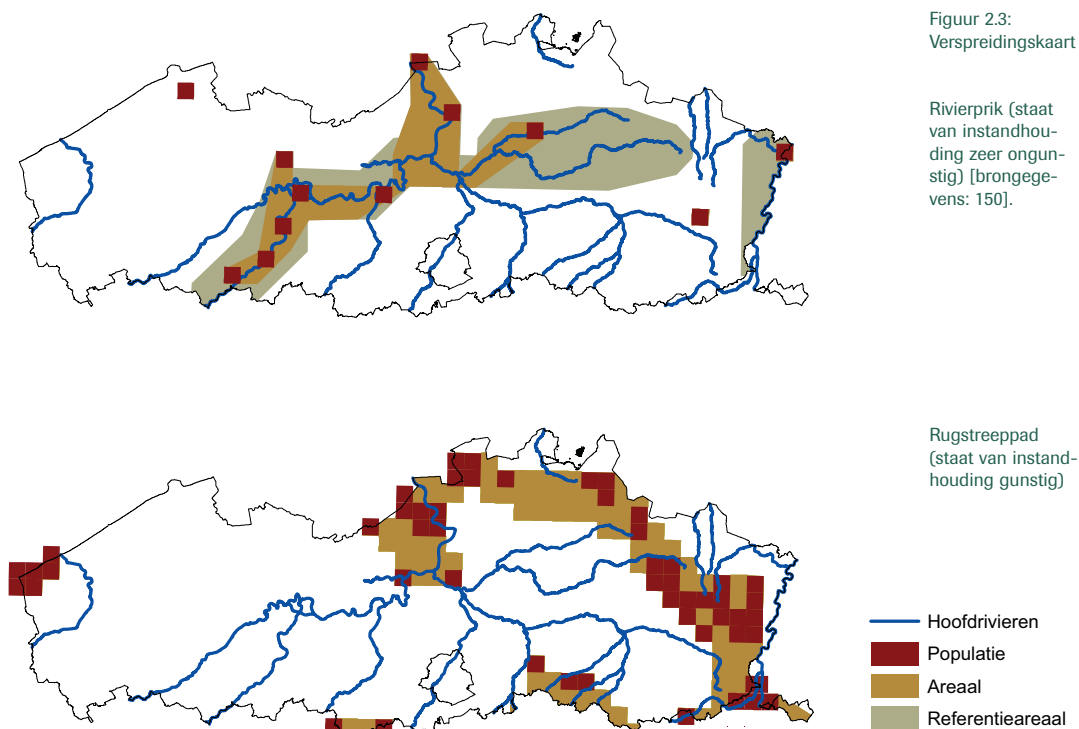
Gezien dit de eerste rapportering is van de staat van instandhouding wordt in de EU-handleiding voor de rapportering [76] aanbevolen trends te bepalen ten opzichte van het van kracht worden van de Habitatrichtlijn in de lidstaat (periode 1994-2006). Er zijn doorgaans onvoldoende data om de actuele waarden te vergelijken met die van 1994 zodat de trend wordt ingeschat via expertenbeoordeling.

Populatie van de soort

De EU-handleiding voor de rapportering [76] laat verschillende mogelijkheden toe om de waarden voor populatie te kwantificeren. Vermits voor bijna geen enkele soort kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn over het aantal individuen in de populaties wordt gebruikgemaakt van het aantal bezette roostercellen (5x5 km- of 4x4 km-cellen) als een ruwe maat voor het aantal populaties in de periode 1994-2006 (zie figuur 2.3 als voorbeeld). Voor vleermuizen werden de wintertellingen gebruikt. De criteria voor de evaluatie zijn samengebracht in tabel 2.3.

Voor 18 soorten (31 %) wordt de populatiegrootte als zeer ongunstig geëvalueerd, voor 14 (24 %) soorten is dat matig ongunstig en voor 18 (31 %) soorten is de populatiegrootte gunstig voor een duurzame situatie (figuur 2.1). Voor negen soorten waren er onvoldoende gegevens om een uitspraak te doen. Bijna alle aquatische soorten scoren matig ongunstig of zeer ongunstig (figuur 2.2), voor semi-aquatische en terrestrische ongeveer twee derde.

Areaal van de soort

Het areaal volgt automatisch uit de populatiekaart omdat het gedefinieerd is als de kleinste mogelijke begrenzing rondom die populaties (zie figuur 2.3 als voorbeeld). Daarbij worden er gaten in het verspreidingspatroon opgevuld zonder dat de habitat of de soort daar hoeft voor te (kunnen) komen. De criteria voor de evaluatie zijn samengebracht in tabel 2.3.

Uit de analyses bleek dat het actuele areaal kleiner was dan het referentieareaal voor 11 soorten. Voor die soorten is het areaal dus te klein om het voortbestaan op lange termijn te garanderen. Er zijn 13 soorten (22 %) die zeer ongunstig scoren, vijf (8 %) die een matig ongunstig krijgen en 37 soorten (62 %) die een gunstige evaluatie krijgen (figuur 2.1). Proportioneel worden het grootste aantal soorten met een matig ongunstig of zeer ongunstig areaal teruggevonden bij de aquatische en semi-aquatische soorten (figuur 2.2). Bij de terrestrische soorten heeft ongeveer 80 % een gunstig areaal.

Habitat van de soort

Dit criterium behandelt de oppervlakte en kwaliteit van de habitat waarin de soort voorkomt. Dat verschilt sterk van soort tot soort. Daar waar bepaalde soorten aan één bepaalde habitat gebonden zijn (bv. platte schijfhoren leeft in heldere, permanente stilstaande wateren met een rijke vegetatie) hebben andere soorten een grote variatie van verschillende habitats nodig (bv. vleermuizen). Er is dan ook geen eenvoudige methode om de kwantiteit en kwaliteit van de habitat te evalueren. Voor de plantensoorten werd de evaluatie van de habitat bepaald door de link te leggen met de rapporteringen van de habitats (indien voorhanden) en/of, zoals bij de veenmossen, door de link te leggen met geassocieerde hogere plantensoorten. Voor de faunasoorten was het in de meeste gevallen onmogelijk om het oppervlak te kwantificeren door een te grote complexiteit van de habitat van de soort. De verdere uitwerking van dit aspect is daardoor onmogelijk. In sommige gevallen was het wel mogelijk om een inschatting te maken op basis van expertkennis. De criteria voor de evaluatie zijn samengebracht in tabel 2.3.

Voor 34 soorten (57 %) kon er geen evaluatie gemaakt worden van de habitat. Voor 11 soorten is de habitat zeer ongunstig en voor 13 was de habitat matig ongunstig (figuur 2.1). Voor slechts één soort was de habitat gunstig. De habitat kon het best beoordeeld worden voor de aquatische organismen (figuur 2.2).

Toekomstperspectieven

De toekomstverwachtingen zijn gunstig wanneer geen significante bedreigingen verwacht worden en de langetermijnleefbaarheid gegarandeerd is. De toekomstperspectieven zijn zeer ongunstig wanneer ernstige bedreigingen verwacht worden waardoor de langetermijnleefbaarheid niet is gegarandeerd. In alle andere gevallen is ze matig ongunstig. Net zoals bij de evaluatie van de habitat zijn er geen eenduidige, soortoverschrijdende criteria om de toekomstperspectieven in te schatten. Waar wel mogelijk worden de toekomstperspectieven gunstig ingeschat voor soorten waarvoor het areaal, de populatie en de habitat van de soort gunstig scoren (of er een grote kans is op verbetering van de toestand naar een gunstige toestand) en waarvoor geen voortdurende sterke bedreigingen zijn.

De toekomstperspectieven van 24 soorten (41 %) worden gunstig ingeschat (figuur 2.1). Voor 12 soorten (20 %) is ze matig ongunstig en voor 14 soorten (24 %) zeer ongunstig. Voor negen soorten (15 %) zijn er onvoldoende gegevens om tot een uitspraak te komen. In grote lijnen scoorde iets minder dan de helft van

de soorten gunstig bij zowel de terrestrische, semi-aquatische als bij de aquatische soorten waarvoor de toekomstperspectieven konden opgesteld worden (figuur 2.2).

1.2 Verstoring en bedreiging

Bij het invullen van de habitatformulieren moesten de soortenpecialisten opgeven welke verstoringen de momenteel geobserveerde staat van instandhouding en trends hebben beïnvloed (verstoring in het verleden tot op heden) en welke verstoringen in de toekomst de evolutie van de soorten kunnen/zullen beïnvloeden (bedreiging in de toekomst). Daarvoor werd een gestandaardiseerde lijst van mogelijke verstoringfactoren opgegeven door de EU. Voor de interpretatie van de volgende tabellen moet men er rekening mee houden dat de opgegeven waarden het aantal soorten zijn waarbij de verstoring werd opgetekend. Dit betekent niet per se dat de meest opgetekende verstoringfactor ook de grootste verstoring veroorzaakt.

Voor alle soorten gecombineerd werden 65 verschillende verstoringfactoren gemeld (tabel 2.4). De meest voorkomende zijn waterverontreiniging (23 van de 59 soorten), vermesting (21 soorten) verwijdering van houtwallen en hagen (19 soorten) en gebruik van pesticiden (18).

Verstoring	Aantal soorten
Waterverontreiniging	23
Vermesting	21
Verwijdering van hagen en houtwallen	19
Gebruik van pesticiden	18
Natuurlijke processen (genetische erosie door inteelt, verdwijnen van prooidieren)	18
Wijziging in de cultuurpraktijken	13
Verzuring	13
Drainering	12
Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning	9
Herstructurering van het landbouwareaal, verkavelen	8
Beheer van waterniveaus	8
Kanalisatie	8
Opvullen van grachten, meren, dijken, poelen, moerassen, putten	8
Wijziging van de structuur der rivieren	8
Totaal aantal soorten	59

Tabel 2.4: Meest vermelde verstoringen voor alle 59 soorten [brongegevens: 150].

Voor aquatische soorten werden er in totaal 22 verstoringfactoren gemeld waarvan waterverontreiniging en vermesting de belangrijkste zijn (tabel 2.5). Zij worden voor acht van de tien soorten gemeld. Andere factoren die bij meer dan de helft van de habitats voorkomen, zijn uitbreiding geurbaniseerde gebieden en bewoning (zeven soorten), kanalisatie (vijf soorten), het opvullen van grachten, meren, dijken, poelen, moerassen en putten (vijf soorten) en verwijderen van sediment (vijf soorten). Er is geen verschil tussen de historische en toekomstige verstoringfactoren.

Tabel 2.5: Meest vermelde verstoringen voor aquatische soorten [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Vermesting	8	8
Waterverontreiniging	8	8
Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning	7	7
Kanalisatie	5	5
Opvullen van grachten, meren, dijken, poelen, moerassen, putten	5	5
Verwijdering van sedimenten	5	5
Wijziging van de structuur der rivieren	5	5
Beheer van water- of oevervegetatie voor draineringsdoeleinden	3	3
Aanpassingen oevers (dijken, kunstmatige stranden, ...)	3	3
Totaal aantal soorten	10	10

#02

Voor de semi-aquatische soorten worden 28 verschillende verstoringfactoren gemeld (tabel 2.6). Ook hier is waterverontreiniging de verstoring die voor de meeste soorten (12 van de 16) een probleem vormt. Andere belangrijke verstoringen zijn drainering en vermessing. Herstructurering van het landbouwareaal en verkaveling, die in het verleden een probleem vormden voor zeven soorten, zouden in de toekomst nog maar voor vier soorten een probleem vormen.

Tabel 2.6: Meest vermelde verstoringen voor semi-aquatische soorten [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Waterverontreiniging	12	12
Drainering	9	9
Vermesting	7	7
Herstructurering van het landbouwareaal; verkavelen	7	4
Verzuring	6	6
Wijziging in de hydrologische functies	6	6
Beheer van waterniveaus	6	6
Verwijdering van hagen en houtwallen	4	4
Opvullen van grachten, meren, dijken, poelen, moerassen, putten	4	3
Natuurlijke processen (genetische erosie door inteelt, verdwijnen van prooidieren)	3	3
Kanalisatie	3	3
Wijziging van de structuur van de rivieren	3	3
Totaal aantal soorten	16	16

Voor terrestrische soorten ten slotte werden 43 verschillende verstoringsfactoren vermeld (tabel 2.7). Gebruik van pesticiden (16 van de 33 soorten) en verwijdering van houtwallen (15 soorten), blijven een probleem in de toekomst. Een aantal land- en bosbouwtechnieken worden als minder bedreigend aanzien in de toekomst (kaalkap van bos van 17 naar vier soorten, herstructurering van landbouwareaal van 15 naar vier soorten), verwijdering van ondergroei van 13 naar één soort). De terrestrische groep wordt sterk gedomineerd door vleermuizen (16 soorten). Indien we de vleermuizen buiten beschouwing laten zijn vermessing en verzuring de belangrijkste verstoringsfactoren (beide voor 6 soorten).

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Kaalkap van bos	17	4
Gebruik van pesticiden	16	16
Natuurlijke processen (genetische erosie door inteelt, verdwijnen van prooidieren)	15	15
Verwijdering van hagen en houtwallen	15	15
Herstructurering van het landbouwareaal, verkavelen	15	4
Verwijdering van ondergroei	13	1
Wijziging in de cultuurpraktijken	10	13
Aaneengesloten urbanisatie (steden)	9	1
Vermesting	6	6
Competitie (successie)	6	4
Verzuring	5	6
Wegen en autowegen	5	5
Luchtverontreiniging	5	4
Betreding, (over)recreatie	4	4
Totaal aantal soorten	33	33

Tabel 2.7: Meest vermelde verstoringen voor terrestrische soorten [brongegevens: 150].

02 Beleid

Het beleid rond de implementatie van de Habitatrictlijn wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 9 Habitatrictlijn. Dat hoofdstuk besteedt aandacht aan een aantal sleutelfasen in de planning, instrumentering en uitvoering van de rictlijn. In dit hoofdstuk zal meer specifiek ingegaan worden op het soortenbeleid.

Belangrijk om op te merken is dat volgens de Habitatrictlijn de beoordeling van de soorten uitgaat van de biogeografische regio's (Atlantisch, continentaal) die veel groter zijn dan Vlaanderen. De beoordeling (bv. afbakening referentieoppervlakte en referentieareaal) en bescherming van de soorten van de Habitatrictlijn kan/moet dus in overleg met de buurlanden geregeld worden.

2.1 Beleidsplanning en -instrumentering

Lijst Habitatrictlijnsoorten in Vlaanderen

Het onderzoek [150] doorgevoerd in functie van het Europese rapport over de staat van instandhouding van de soorten van de Habitatrictlijn bracht aan het licht dat er zes soorten aangetroffen werden die niet opgenomen zijn in het Vaststellingsbesluit² of het Natuurdecreet³ en niet aangemeld zijn bij de EU:

#02

Tabel 2.7: Meest vermelde verstoringen voor terrestrische soorten [brongegevens: 150].

		Bijlage II	Bijlage IV
Amfibieën	Poelkikker		1
Insecten	Rivierrombout		1
Insecten	Spaanse vlag	1	
Slakken	Platte schijfhoren	1	
Zoogdieren	Europese bever	1	1

De Spaanse vlag, platte schijfhoren en Europese bever zijn Bijlage II-soorten. Dit betekent dat er voor deze soorten Habitatrictlijngebieden moeten worden afgebakend. Een volledige opname van alle waargenomen Bijlage II-soorten in de bijlagen van het Natuurdecreet (en in de aanwijzingsbesluiten in voorbereiding) is van belang omdat deze soorten anders slechts een beperkte juridische beschermingsstatus hebben, zelfs indien ze zich binnen een aangewezen Habitatrictlijngebied bevinden (zie hoofdstuk 9 Habitatrictlijn).

Strikte bescherming van de in Vlaanderen voorkomende soorten

Bijlage II van de Habitatrictlijn bevat soorten waarvoor Speciale Beschermingszones afgebakend dienen te worden. Daarbinnen moeten instandhoudingsmaatregelen ervoor zorgen dat een gunstige staat van instandhouding (zie 1.2 Evaluatiecriteria) van de aanwezige soorten wordt verzekerd. Bijlage IV van de

2) Besluit van de Vlaamse Regering van 24 mei 2002 tot vaststelling van de gebieden die in uitvoering van artikel 4, lid 1, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna aan de Europese Commissie zijn voorgesteld als speciale beschermingszones (BS 17/8/2002)

3) Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu van 21 oktober 1997 (BS 10/01/1998), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (BS 23/07/1999), decreet van 18 mei 1999 (BS 30/9/1999), decreet van 19 juli 2002 (BS 31/08/2002), decreet van 30 april 2004 (BS 08/06/2004), decreet van 7 mei 2004 (BS 11/06/2004), decreet van 22 april 2005 (BS 13/05/2005) en decreet van 19 mei 2006 (BS 20/06/2006)

Habitatrichtlijn bevat een aantal soorten waarvoor de lidstaten strikte beschermingsmaatregelen dienen te nemen, zowel binnen als buiten de Habitatrichtlijngebieden (Habitatrichtlijn, art.12-13). Die soorten mogen niet worden gevangen, gedood, verstoord, geplukt of verkocht. Daarnaast mag hun leefgebied niet worden aangetast. 22 van de Bijlage II-soorten en 33 van de Bijlage IV-soorten van Habitatrichtlijn werden opgenomen in respectievelijk Bijlage II en Bijlage III van het Natuurdecreet en zijn dus beschermd zoals door de Habitatrichtlijn aangegeven.

35 soorten van Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn worden ook beschermd door het KB van 22 september 1980 ter bescherming van in het wild levende inheemse diersoorten. Dit zijn alle amfibieën, uitgezonderd bruine en groene kikker (acht soorten), vliegend hert, alle libellen (twee soorten), de Europese bever (nog niet aangemeld), hamster, otter, hazelmuis, alle vleermuizen (19 soorten), en alle reptielen (één soort). Daarnaast is ook de groene knolorchis (Bijlage II) integraal beschermd door het KB van 16 februari 1976 ter bescherming van bepaalde in het wild groeiende plantensoorten.

Bijlage V van de Habitatrichtlijn lijst soorten op die mogen geëxploiteerd of bejaagd worden indien ze in een gunstige staat van instandhouding blijven. Alle 12 soorten van die lijst worden beschermd door het KB van 22 september 1980⁴ ter bescherming van in het wild levende inheemse diersoorten (tabel 2.9), het KB van 16 februari 1976⁵ ter bescherming van in het wild groeiende plantensoorten (tabel 2.9) of het Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van de wet van 1 juli 1954 op de riviervisserij⁶ (tabel 2.9).

Groep	Matig ongunstig	Zeer ongunstig
Amfibieën	Bruine kikker	Mogen niet gevangen of gedood worden tenzij met vergunning Leefplaats niet beschermd (KB 22 september 1980)
	Meerkikker	
	Middelste groene kikker	
Hogere planten	Wolfsklauwen	Integraal beschermd (KB 16 februari 1976, lijst A)
Korstmossen	Rendiermossen	Uittrekken of oogsten in de natuur, vervoer en uitvoer enkel verboden indien voor handels- of industriële doeleinden (KB 16 februari 1976, lijst C)
Mossen	Veenmossen	
Slakken	Wijngaardslak	Mag niet gevangen worden in het wild (KB 22 september 1980)
Vissen & rondbekken	Barbeel	Beperkt vangstverbod (B.VI.Reg. 20 mei 1992)
	Fint	
	Rivierprik	Volledig vangstverbod (B.VI.Reg. 20 mei 1992)
Zoogdieren	Boommarter	Jachtwild waarvoor jacht gesloten (heropening juridisch mogelijk)
	Bunzing	

Tabel 2.9: Beschermde Bijlage V-soorten van de Habitatrichtlijn.

4) Koninklijk besluit van 22 september 1980 houdende maatregelen, van toepassing in het Vlaamse Gewest, ter bescherming van bepaalde in het wild levende inheemse diersoorten, die niet onder de toepassing vallen van de wetten en besluiten op de jacht, de riviervisserij en de vogelbescherming (BS 31/10/1980)

5) Koninklijk besluit van 16 februari 1976 houdende maatregelen ter bescherming van bepaalde in het wild groeiende plantensoorten (BS 24/03/1976)

6) Besluit van de Vlaamse Regering van 20 mei 1992 tot uitvoering van de wet van 1 juli 1954 op de riviervisserij (BS 4/09/1992)

2.2 Beleidsuitvoering

Soortbeschermingsplannen

Een instrument binnen het soortenbeleid om het behoud van soorten te verwezenlijken is het opstellen van soortbeschermingsplannen (zie ook hoofdstuk 1 Soorten). In totaal zijn er voor 24 van de 59 voorkomende soorten van de Habitatrichtlijn soortbeschermingsplannen opgesteld. Dat zijn de amfibieën boomkikker [226] en vroedmeesterpad [225], de vissen beekprik [172], kleine modderkruiper en rivierdonderpad [173] en de zoogdieren hamster [187], hazelmuis [214] en 17 soorten vleermuizen [216]. In maart 2007 is ANB ook begonnen met het opstellen van een soortbeschermingsplan voor knoflookpad. Voor 22 soorten (beekprik, kleine modderkruiper, rivierdonderpad, hazelmuis, hamster, vleermuizen) worden deze soortbeschermingsplannen momenteel in mindere of meerdere mate uitgevoerd of is de uitvoering net opgestart. Voor vier soorten (Europese bever, bittervoorn, grote modderkruiper, rivierprik) worden acties (zie verder) ondernomen zonder dat er soortbeschermingsplannen voor opgesteld zijn. Hieronder beschrijven we kort de plannen die in uitvoering zijn.

Hamster

De hamster is een Bijlage IV-soort. Eind 2004 werden te beschermen hamsterkerngebieden afgebakend in Bertem-Leefdaal en Hoegaarden (Vlaams-Brabant), Heers-Widooye en Bilzen-Riemst (Limburg). In 2005 werd de graanoogst opgekocht (niet in Hoegaarden). Het gekochte graan bleef op de akker staan tot november waarna het door de landbouwer werd ondergewerkt. De bedoeling was om de hamsters te verzekeren van voldoende voedsel, wintervoorraad en bescherming tegen predatoren. In totaal werd 18,5 ha graan opgekocht. Voor 2006 werd door ANB een speciaal hamstervriendelijk beheer uitgewerkt. Dat omvat een teeltrotatie die in elk seizoen permanente beschutting tegen predatoren en voldoende voedsel voorziet. Het beheer wordt toegepast in de gebieden Heers-Widooye en Bertem-Leefdaal voor een periode van 6 jaar. Dankzij de zeer goede samenwerking met de landbouwsector kon ANB meer dan 32 hectare hamstervriendelijk laten beheren. Daarnaast biedt de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) de kans aan landbouwers om een hamsterbeheerovereenkomst af te sluiten. Die beheerovereenkomsten hebben tot doel het areaal van hamstervriendelijke akkers uit te breiden. Momenteel zijn voor 6 ha overeenkomsten afgesloten.

Genetisch onderzoek uitgevoerd in Nederland wees uit dat onze Vlaamse populaties een inteeltcoëfficiënt van 82 % vertonen. Dat zou mogelijk gevolgen kunnen hebben op het voortbestaan van deze populaties. Daarom werden op 31 mei 15 vrouwelijke hamsters uitgezet in Bertem en 15 in Widooye om de genetische diversiteit te verhogen. Ze waren afkomstig van twee Bertemse mannetjes, gebruikt in het Nederlandse kweekprogramma met Nederlandse vrouwtjes. Enkele weken later werden ook 30 mannetjes vrijgelaten. Alle vrijgelaten dieren zijn voorzien van een microchip (om dieren individueel te kunnen herkennen), een derde met een zender. Deze laatste kunnen dus individueel opgevolgd worden. Daarnaast is er een jaarlijkse monitoring van de burchten. Ten slotte zullen ook de nakomelingen verder genetisch gescreend worden.

Europese bever

De Europese bever (Bijlage II) is aanwezig in Vlaanderen sinds 2000 via kolonisatie uit Wallonië en Nederland en via herintroductie [NARA 2005]. De soort is nog niet aangemeld bij Europa en er zijn nog

geen Habitatrichtlijngebieden voor aangeduid. Er is ook geen soortbeschermingsplan opgesteld. Kort na de reïntroductie werden studies uitgevoerd naar de haalbaarheid [147] en ontwikkeling [146] van beverpopulaties. In 2006 werd de studie Overwegingskader voor de aanwezigheid van de Europese bever in Vlaanderen afgerond [95]. De doelstellingen van de studie waren:

- literatuurstudie naar de impact van de Europese bever op het waterloopbeheer, in het bijzonder de aantasting van dijken;
- het opstellen van een voorstel van een afwegingskader;
- omschrijven van zowel stimulerende maatregelen als maatregelen om schade te vermijden (zowel aan de populatie als aan waterlopen).

Volgens de studie zou de Europese bever geheel Vlaanderen kunnen koloniseren. Gebaseerd op een combinatie van de ecologie van de soort en beleidsmatige overwegingen werden gebieden bepaald die mogelijk geschikt zouden zijn voor de soort. De aanbevelingen worden nu doorvertaald naar praktische afspraken met de waterbeheerders in het kader van het beheer van de waterlopen.

Vleermuizen

Het begin 2007 opgestarte LIFE-project BatAction [250] is gericht op de bescherming van de meervleermuis (Bijlage II en IV), de ingekorven vleermuis (Bijlage II en IV) en de bechsteins vleermuis (Bijlage II en IV). Het is de bedoeling om het complexe netwerk (zomer- en winterverblijfplaatsen, voedselgebieden, routes tussen die gebieden) waarbinnen de vleermuizen leven, beter te beschermen. Men gaat er daarbij van uit dat dit ook andere vleermuissoorten ten goede zal komen. Naast het LIFE-project zijn er verschillende individuele acties (o.a. beheer forten, mergelgroeves, ijskelders, kerkzolders) uitgevoerd door ANB, gemeentes, provincies en ngo's zoals natuurlandpunt en JNM, die toegespitst zijn op vleermuizen.

Hazelmuis

In 2007 werd een soortbeschermingsplan voor de hazelmuis (bijlage IV) opgesteld door de Zoogdierenwerkgroep van Natuurlandpunt [214]. De voorgestelde maatregelen worden o.a. opgenomen in de in opmaak zijnde beheerplannen voor de Voerense bosreservaten Broekbos, Veursbos en Teuvenberg. Vanaf 2007 zullen maatregelen uitgevoerd worden en start de Zoogdierenwerkgroep met monitoring in samenwerking met ANB Limburg, INBO en de Gemeente Voeren. Ondertussen houden diverse lokale actoren reeds rekening met de hazelmuis:

- Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren zorgde ervoor dat het snoeien van de houtkant langs de halfholle weg naast het Konenbos minimaal bleef. Er werd ook beslist om de holle weg naast het Broekbos niet opnieuw open te maken, maar verder te laten verruigen ten voordele van de hazelmuis.
- Een privé-eigenaar beperkte het snoeien van het braamstruweel tussen zijn wijngaard en het Broekbos tot het hoogstnodige i.p.v. die terug te zetten tot tegen de bosrand.
- De gemeente Voeren werkt in de zomer van 2007 een actieplan voor de hazelmuis af in het kader van de actie Gemeenten adopteren Limburgse soorten.

Vissen

ANB heeft in 2006 soortherstel- en soortbeschermingsplannen voor de Bijlage II-vissoorten beekprik, bitervoorn, grote en kleine modderkruiper, rivierdonderpad en rivierprik opgemaakt. In het kader van de opmaak van de bekkenbeheerplannen zijn per rivierbekken concrete doelstellingen opgesteld en zijn voor elke vissoort beheermaatregelen opgesteld. Via de werkgroep Ecologisch Waterbeheer van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid worden de nodige afspraken gemaakt met de waterbeheerders om de beheermaatregelen in het kader van de soortherstel- en soortbeschermingsprogramma's op het terrein te implementeren.

03 Kennis

De lidstaten zijn verplicht om een monitoringsprogramma op te stellen voor de soorten van de Habitatrichtlijn en dat zowel binnen als buiten Habitatrichtlijngebied (art. 11 van de Habitatrichtlijn). Vanaf 2013 zal de zesjaarlijkse rapportering van de staat van instandhouding van de Habitatrichtlijnsoorten ook op die monitoring gebaseerd moeten zijn. Momenteel wordt er monitoring uitgevoerd voor vissen, vleermuizen (tellingen winterverblijfplaatsen) en gedeeltelijk voor hamster. Voor de hazelmuis begint de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt in 2007 met een gestandaardiseerde monitoring in Voeren. De gegevens zullen samen met de Nederlandse monitoringsgegevens verwerkt worden [215] om zo een duidelijk beeld te krijgen van de status en evolutie van de grensoverschrijdende hazelmuispopulatie. Voor de andere soorten is er geen monitoringsplan. Die moeten hoogdringend opgesteld worden zodat ze ook effectief kunnen worden uitgevoerd.

Zoals uit de hogere beschrijving blijkt, zijn van een aantal soorten nog maar weinig gegevens beschikbaar (status onbekend in tabel 2.1). Voor negen soorten (meerkikker, poelkikker, gladde slang, platte schijfhorenslak, wijngaardslak, bechsteins vleermuis, bosvleermuis, mopsvleermuis, vale vleermuis) was het onmogelijk om de staat van instandhouding te bepalen. Voor vier soorten (meerkikker, poelkikker, platte schijfhorenslak, wijngaardslak) is het zelfs onbekend waar zij in Vlaanderen voorkomen. Voor de monitoring kan opstarten is het eerst nodig om een inventarisatie uit te voeren.

Het Habitatrichtlijnrapport van 2007 [150] geeft de staat van instandhouding van de verschillende soorten weer. Dit document moet als basis dienen voor de ontwikkeling van de instandhoudingsdoelstellingen op Vlaams niveau. Daarnaast worden de lidstaten ook verplicht om instandhoudingsdoelstellingen op te stellen voor de verschillende Habitatrichtlijngebieden (zie hoofdstuk 9 Habitatrichtlijn). Deze instandhoudingsdoelstellingen moeten dan de basis vormen van instandhoudingsmaatregelen. Daarvoor is een goede kennis nodig van de ecologische kenmerken van de soorten gebaseerd op wetenschappelijke gegevens. Deze laatste ontbreken nog voor veel soorten.

Met medewerking van:

Thierry Backeljau - Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Dirk Bauwens - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Geert De Knijf - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Sandrine Godefroid - Leefmilieu Brussel, BIM

Ludo Holsbeek - Departement Leefmilieu, Natuur en Energie

Alex Lefevre - Vleermuiswerkgroep Natuurpunt vzw

Ilse Simoens - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Arno Thomaes - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Koen Van Den Berge - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Ben Van Der Wijden - Leefmilieu Brussel, BIM

Wouter Van Landuyt - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Gerlinde Van Thuyne - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Goedele Verbeylen - Natuurpunt Studie vzw

Véronique Verbist - Agentschap voor Natuur en Bos

Bart Vercoutere - Haskoning

Glenn Vermeersch - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Nico Verwimp - Agentschap voor Natuur en Bos

Kristof Vlietinck - Agentschap voor Natuur en Bos

Lectoren

Irene Bouwma - Alterra, Wageningen University and Research

Joachim De Maeseneer - Agentschap voor Natuur en Bos

Marc Herremans - Natuurpunt Studie vzw

Gerald Louette - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Jean-Pierre Maelfait - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Els Martens - Agentschap voor Natuur en Bos

Arno Thomaes - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Koen Van Den Berge - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Mark van Veen - Milieu- en Natuurplanbureau

Axel Verachtert - Departement Leefmilieu, Natuur en Energie

Goedele Verbeylen - Natuurpunt Studie vzw

Véronique Verbist - Agentschap voor Natuur en Bos